

IMKONIYATI CHEKLANGAN SHAXSLARDA O'Z-O'ZINI BAHOLASH VA IJTIMOIIY IDENTIFIKATSIYA MUAMMOLARI

Choriyeva E'zoxon Zafarjon qizi

Termiz davlat universiteti Psixologiya yo'nalishi 1-kurs magistranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ko'rishda nuqsoni bor shaxslarning o'z-o'zini baholash va ijtimoiy identifikatsiya jarayonida yuzaga keladigan psixologik muammolar nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda tug'ma ko'r va orttirilgan ko'r shaxslarning psixologik xususiyatlari qiyosiy o'rganilib, ularning o'zini anglash, ijtimoiy moslashuv va jamiyatda o'z o'rini belgilash jarayonlaridagi farqlar yoritilgan. Shuningdek, yetakchi psixolog olimlarning ushbu mavzu doirasidagi nazariy qarashlari tahlil qilinib, muammoning psixologik va ijtimoiy jihatlari ochib berilgan.*

Kalit so'z: *ko'rishda nuqson, o'z-o'zini baholash, ijtimoiy identifikatsiya, tug'ma ko'rlik, orttirilgan ko'rlik, stigmatizatsiya.*

Аннотация: *В статье представлен теоретический анализ проблем самооценки и социальной идентификации у лиц с нарушениями зрения. Проведено сравнительное исследование психологических особенностей лиц с врождённой и приобретённой слепотой, а также выявлены различия в процессах самосознания, социальной адаптации и принятия социальных ролей. Кроме того, проанализированы теоретические взгляды ведущих психологов на данную проблему.*

Ключевые слова: *нарушение зрения, самооценка, социальная идентификация, врождённая слепота, приобретённая слепота, стигматизация.*

Abstract: *This article presents a theoretical analysis of self-esteem and social identification problems among individuals with visual impairments. A comparative analysis of psychological characteristics of people with congenital and acquired blindness is conducted, highlighting differences in self-awareness, social adaptation, and identity formation. The study also reviews theoretical perspectives of leading psychologists regarding self-esteem and social identity in individuals with visual disabilities.*

Keywords: *visual impairment, self-esteem, social identification, congenital blindness, acquired blindness, stigmatization.*

Zamonaviy jamiyatda imkoniyati cheklangan shaxslarning psixologik holatini o'rganish muhim ilmiy va ijtimoiy ahamiyatga ega. Ayniqsa, ko'rishda nuqsoni bor shaxslarning o'z-o'zini baholash va ijtimoiy identifikatsiya jarayonida yuzaga keladigan muammolar ularning jamiyatga moslashuvi, shaxs sifatida shakllanishi va

ijtimoiy faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Ko'rish analizatorining tug'ma yoki orttirilgan yo'qolishi shaxsning sezgi faoliyatigina emas, balki uning "Men" obrazi, ijtimoiy munosabatlari va o'ziga bo'lgan munosabatini ham tubdan o'zgartiradi. Shu sababli tug'ma va orttirilgan ko'r shaxslarning psixologik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish mazkur maqolaning asosiy maqsadini tashkil etadi.

O'z-o'zini baholash shaxsning o'z imkoniyatlari, qobiliyatlari va ijtimoiy ahamiyatiga bergan subyektiv bahosi bo'lib, u shaxsiy rivojlanish va ijtimoiy moslashuvda muhim rol o'ynaydi. Gumanistik psixologiya vakili Abraham Maslow shaxsning o'zini hurmat qilish ehtiyojini asosiy psixologik ehtiyojlardan biri sifatida talqin qilgan. Uning fikricha, mazkur ehtiyojning qondirilmasligi shaxsda ichki qoniqmaslik va past o'z-o'zini baholashni keltirib chiqaradi. Shuningdek, Carl Rogers nazariyasiga ko'ra, shaxsning "Men-konsepsiyasi" ijtimoiy muhit ta'sirida shakllanadi. Ko'rishda nuqsoni bor shaxslar atrofdagilar tomonidan salbiy baholansa, real va ideal "Men" o'rtasidagi tafovut kuchayib, psixologik zo'riqish yuzaga keladi.

Tug'ma ko'r shaxslarda o'z-o'zini baholash va identifikatsiya.

Tug'ma ko'r shaxslar hayotining dastlabki bosqichlaridanoq ko'rish imkoniyatisiz yashashga moslashadi. Ular uchun ko'rlik shaxsiy tajribaning ajralmas qismi bo'lib, o'z-o'zini anglash jarayoni shu sharoitda shakllanadi. Nazariy manbalarga ko'ra, tug'ma ko'r shaxslarda o'z-o'zini baholash nisbatan barqaror bo'lishi mumkin, chunki ular o'zlarini avval ko'ruvchi holat bilan solishtirmaydi. Biroq jamiyatdagi stereotiplar va past ijtimoiy kutilmalar ularning ijtimoiy identifikatsiyasini cheklab qo'yishi ehtimoli mavjud.

Orttirilgan ko'r shaxslarda o'z-o'zini baholash muammolari.

Orttirilgan ko'rlik, ayniqsa voyaga yetgan davrda yuzaga kelganda, shaxs uchun kuchli psixologik zarba hisoblanadi. Avvalgi hayot tarzining yo'qolishi shaxsda identifikatsiya inqirozini keltirib chiqaradi. Bunday shaxslarda o'z-o'zini baholash keskin pasayishi, o'ziga ishonchsizlik va ijtimoiy chekinish holatlari ko'p uchraydi. Ular o'zlarini avvalgi "Men" bilan taqqoslab, hozirgi imkoniyatlarini past baholashga moyil bo'ladilar.

Ijtimoiy identifikatsiya — shaxsning o'zini muayyan ijtimoiy guruh a'zosi sifatida anglash jarayonidir. Ushbu jarayonni tushuntirishda **Henri Tajfel**ning ijtimoiy identifikatsiya nazariyasi muhim ahamiyatga ega. Uning fikricha, shaxs o'z guruhiga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirsa, o'z-o'zini baholash ham yuqori bo'ladi. Biroq ko'rishda nuqsoni bor shaxslar ko'pincha stigmatizatsiyaga uchraydi. Bu holatni Erving Goffman o'zining stigmatizatsiya nazariyasida chuqur tahlil qilgan. Jismoniy nuqson shaxsning ijtimoiy qabul qilinishiga salbiy ta'sir ko'rsatib, uning ijtimoiy identifikatsiyasini zaiflashtiradi.

Xulosa va nazariy tahlillar shuni ko'rsatadiki, ko'rishda nuqsoni bor shaxslarda o'z-o'zini baholash va ijtimoiy identifikatsiya muammolari ko'rlik turiga bevosita bog'liq. Tug'ma ko'r shaxslarda moslashuv nisbatan barqaror bo'lsa, orttirilgan ko'r

shaxslarda psixologik inqiroz va identifikatsiya muammolari chuqurroq namoyon bo'ladi. Mazkur muammolarni kamaytirish uchun inklyuziv ijtimoiy muhitni rivojlantirish, psixologik qo'llab-quvvatlash tizimini kuchaytirish hamda ko'rishda nuqsoni bor shaxslarning ijtimoiy faolligini oshirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Maslow A. Motivation and Personality. — New York: Harper & Row, 1970.
2. Rogers C. On Becoming a Person. — Boston: Houghton Mifflin, 1961.
3. G'oziyev E.G'. Umumiy psixologiya. — Toshkent: O'qituvchi, 2010.(Shaxs, o'z-o'zini anglash va baholash masalalari yoritilgan)
4. Qodirov B.R. Shaxs psixologiyasi. — Toshkent: Fan, 2015.(Shaxs identifikatsiyasi va ijtimoiy moslashuv)
5. Karimova V.M. Ijtimoiy psixologiya. — Toshkent: Noshir, 2017.(Ijtimoiy guruhlar, stereotip va stigmatizatsiya masalalari)
6. Raxmonov D.M. Maxsus psixologiya asoslari. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2018. (Imkoniyati cheklangan shaxslar psixologiyasi, jumladan ko'rishda nuqson)
7. Abdullayeva M.M. Inklyuziv ta'lim psixologiyasi. — Toshkent: Innovatsiya, 2020. (Ko'rishda nuqsoni bor shaxslarning ijtimoiy moslashuvi)